

Uskonto erottamaton osa roomalaista yhteiskuntaa

Katariina Mustakallio: Uskonto ja yhteisö antiikin Roomassa. Gaudeamus 2008, Helsinki. 239 s.

■ Kirjassaan *Uskonto ja yhteisö antiikin Roomassa* Katariina Mustakallio lähtee käsittelemään antiikin Rooman uskonnollista elämää kulttuurisena ilmiönä, joka on sidoksissa omaan aikaansa ja yhteiskunnalliseen tilanteeseensa. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna uskonnolliset käsitykset ja instituutiot sekä niissä tapahtuneet muutokset paljastavat myös jotain olennaista ne luoneesta kulttuurista kulloisenakin ajan-kohtana. Mustakallion lähestymistapa raottaakin ovea roomalaisen ajattelutavan ominaispiirteisiin ja sen ymmärtämiseen uskonnon kautta. Kirjan näkökulman valintaan on epäilemättä osaltaan vaikuttanut antiikin tutkimuksessa vii-

me aikoina käyty keskustelu identiteettien rakentumisesta sekä yhteisöjen tarpeesta määritellä itseään ja muita, missä uskonto oli keskeisenä osatekijänä.

Aiheen käsittely noudattelee Rooman uskonnon yleisesityksille varsin perinteistä kaavaa. Mustakallio käsittelee roomalaisten käsityksiä korkeammista voimista ja niiden asianmukaisesta huomioimisesta erilaisine rituaaleineen, kultteineen, kulttipaikkoineen ja papistoineen. Hän käy läpi erilaiset yhteiskunnalliset ja kulttuuriset tasot sekä toimijat alkaen perheen muodostamasta perusyksiköstä yhteiskunnan yläluokan hallitsemiin pappisvirkoihin tai mysteeriuskontojen eksklusiivisista yhteisöistä valtakunnan yhtenäisyyttä ja yksinvaltiutta pönkitäviin keisarikultteihin. Temaattisen jaottelun lomassa kulkee myös ajallinen taso, joka esittelee uskonnollisia innovaatioita ja uusien kulttien kotoutumista Roomaan. Oman osansa saavat myös Mustakallion erityisen kiinnostuksen kohteena aiemminkin olleet yksilön elämäntapa ja siihen liittyvät rituaalit sekä naisten rooli uskonnollisina toimijoina. Lopussa on vielä liitteet roomalaisesta kalenterista, ju-

maluuksista ja papistoista sekä historiallisista jaksoista.

Mustakallion teos on tervehtänyt lisä harvalukuisen roomalaista – tai ylipäätään antiikin – uskontoa käsittelevien suomenkielisten kirjojen joukkoon. Teoksen arvoa esimerkiksi antiikin historian opiskelijalle nostaa erityisesti se, että siinä on huomioitu monia viimeaikaisen tutkimuksen painopistealueita, ja se sisältää myös useista yleisluonteisista teoksista puuttuvan noottiparaatin. Kirja kärsii kuitenkin ajoittaisesta runsauden pulasta, kun niinkin laaja ilmiö kuin uskonto ja siinä Rooman valtakunnan alueella vuosisatojen mittaan tapahtuneet muutokset on yritetty tiivistää kahteensataan sivuun. Tällöin ajoittaiselta pintapuolisuudelta ja luettelomaisuudelta ei voi välttyä.

Kirjan otsikon ja johdannon perusteella odotin erityisesti sellaisten teemojen käsitteilyä kuten uskonto roomalaista yhteiskuntaa ja valtarakenteita ylläpitävänä voimana, uskonnon rooli erilaisten identiteettien (esim. roomalaisuuden, naiseuden, yläluokkaisuuden) rakentamisessa, uskonto eri ryhmiä erottavana tekijänä sekä uskonnossa tapahtuneet muutokset yhteiskunnallisten muutosten heijastajina. Musta-

kallio onnistuukin monipuolisella ja mielenkiintoisia esimerkkejä sisältävällä käsittelyllään hyvin välittämään kuvan siitä, kuinka uskonto läpäisi yhteiskunnan eri tasot ja oli erottamaton osa niin poliittisia valtarakenteita kuin jokapäiväistä elämääkin. Aiheen jaottelussa yhteisöllinen näkökulma ei kuitenkaan pääse erityisesti esille, ja mielestäni kirjan rakentaminen nykyistä johdonmukaisemmin sen ympärille olisi selkiyttänyt aiheen käsittelyä ja toisaalta karsinut pois joitain sinällään mielenkiintoisia mutta tämän näkökulman kannalta epäolennaisia sivujuonteita. Nyt yhteisöllinen lähestymistapa näkyy vain ajoittain ja jotkut kaipaamani teemat jäävät taka-alalle.

Uskonnon yhteiskunnallista merkitystä metsästäväälle kirjan parasta antia ovat jaksot, joissa valotetaan uskonnon saralla tapahtuneita muutoksia. Tasavallan ajalla uusien kulttien tulo ja muut uskonnolliset uudistukset olivat sidoksissa eri kansanryhmien yhteiskunnallisen aseman muutoksiin. Esimerkiksi nouseva plebeijien ryhmä loi omaa identiteettiään ja toi esille kasvanutta painoarvoaan omien kulttiansa kautta. Erityisesti tämä näkyi viljan jumalattaren Cereksen kultin nousuna, ja hänen temppelistönsä muodostui samalla plebeijien poliittisen toiminnan keskus. Tasavallan ajan lopulle osunut yhteiskunnallinen murros taas jätti osan väestöstä perinteisten yhteiskuntarakenteiden ulkopuolelle. Roomaan kerääntyi runsaasti köyhtynyttä väkeä, joka sosiaalisten verkostojen ulkopuolelle jäätyään saattoi etsiä turvaa itäisten mys-

teerikulttien tarjoamista tiiviistä yhteisöistä. Keisarikaudella puolestaan hallitsijan persoonan ympärille keskittyvien kulttien avulla pyrittiin aina Augustuksen ajasta lähtien paitsi pönkittämään keisarivaltaa myös rakentamaan yhteistä roomalaista identiteettiä ja luokkarajat ylittävää yhteenkuuluvuuden tunnetta.

Mustakallio sivuaa kirjassa monia mielenkiintoisia teemoja, joista lukisi mielellään enemmänkin. Hän esimerkiksi mainitsee syyrialaisen Atargatoksen kultin innoittaneen Sisilian orjakapinallisia vuosina 135–132 eKr. Herää kuitenkin kysymys, yhdistivätkö esimerkiksi vieraat kultit orjia ryhmänä yleisestikin näin osaltaan erottaen heitä vapaasta kansanosasta. Saman kysymyksen voisi esittää myös sotilaiden kyseessä ollessa; Mustakallio kertoo, kuinka yhteiset kultit loivat sotilaisiin yhteishenkeä ja keisarikultti sitoi heitä valtion. Olisi kuitenkin kiinnostavaa tietää, heijastuiko armeijan uskonnolliseen elämään se, että sotilaita värvättiin yhä enenevässä määrin Rooman perinteisten keskusalueiden ulkopuolelta, ja loiko se toisaalta rajalinjoja tavalliseen kansaan nähden. Erityisesti syvällisempää käsittelyä kaipaisivat kristinuskon mukanaan tuomat muutokset, kuten vanhan ja uuden uskonnon ja maailmankuvan kamppailu yhteisön hallinnasta sekä uuden identiteetin ja roomalaisuuden käsitteen rakentuminen kristinuskon varaan.

Pienenä kauneusvirheenä voi pitää itämaisten uskontojen esittelyn yhteydessä esiintyviä kaikuja monien tutkijoi-

den aina viimevuosikymmenille asti vaalimasta yksipuolisesta kuvasta, jossa korostuu näiden kulttien pohjimmiltaan roomalaisille vieraana pidetty mysteeriluonne, jonka puolestaan katsottiin vedonneen korkeintaan orjiin, alempiin kansanluokkiin ja naisiin. Esimerkiksi Kybelen eli roomalaisittain Magna Materin kultin kuvausta Mustakallion kirjassa hallitsevat mysteeririitit, uskonnollinen hurmio, itsensä ruoskinta ja silpominen sekä eunukkikapit. Vaikka nämä teemat korostuvatkin roomalaisessa – ja kristillisessä – kirjallisuudessa ei ole syytä sivuuttaa sitä, että Kybelen kultti oli keskeinen valtiokultti ja häntä kohdeltiin Roomassa nimenomaan legendaaristen troijalaisten esi-isien suojelijana eikä vieraana itämaisena jumalattarena. Kybele noudettiin Roomaan vuonna 204 eKr. (ei 214 kuten kirjassa virheellisesti mainitaan) juhllisin menoin, joissa olivat edustettuina keskeiset roomalaiset ylimysvuvut. Ylimystö osallistui innokkaasti myös vuotuisille kulttijuhlille. Huomattavaa on myös, että kulttiin liittyvä hurmoksellisuus oli Roomassa tarkoin säänneltyä ja että esimerkiksi Mustakallion mainitsema kristityn oppineen Prudentiuksen hurmeentäyteinen kuvaus taurobolium-uhrituuaalin kuluista on sekin autenttisuudessaan kyseenalainen. Lukunautintoa rasittavat osaltaan myös harmilliset pienet virheet loppuviitteissä: jotkut viitteet tuntuvat eksyneen vääriin paikkoihin ja viitteiden sekä bibliografian antamien tietojen välillä esiintyy epä johdonmukaisuuksia. Muutamia nooteissa

mainittuja teoksia myös puuttuu bibliografiasta.

Kaiken kaikkiaan Mustakallion *Uskonto ja yhteisö antiikin Roomassa* on ajantasainen yleisteos. Se sisältää mielenkiintoisia näkökulmia roomalaiseen uskomusmaailmaan, jota Mustakallio havainnollistaa asiantuntevasti ja lukuisin esimerkein. Kirja on viihdyttävä lukupaketti, jota voi suositella kaikille antiikin kulttuurista kiinnostuneille.

Marika Raubala